

זינוק לנבחרת הלאומית

סיפור היותה של גולדה נושאת תפקיד בכיר בתנועה הציונית העולמית, כמוהו כעלילה דרמטית, שבו נקריית לשחקנית צעירה הזדמנות חייה. כאשר ערב הצגת הבכורה, נופלת הפרימדונה למשכב, והצעירה מתבקשת להחליפה. ב"שבת השחורה", ה־29 ביוני 1946, נעצרו משה שרתוק (שרת), ראש המחלקה המדינית של הסוכנות, ברנרד ג'וזף (דב יוסף), עוזרו הבכיר ודוד רמז, יו"ר הוועד הלאומי. הם היו כלואים בלטרון במשך ארבעה חודשים. יושב ראש ההנהלה, בן-גוריון, שעשה באותם הימים בתו"ל והיה צפוי למעצר, הפך לגולה מדיני, וכמוהו גם משה סנה, חבר ההנהלה וראש המפקדה הארצית של ה"הגנה", שירד למחתרת וכעבור ימים אחדים התחמק מהארץ. כך נותרה "המדינה שבדרך" ללא "שר חוץ", ללא "שר פנים", ללא "שר בטחון" וגם ללא "ראש ממשלה". שניים מתכרי ההנהלה, אליהו דובקין וד"ר אמיל שמורק, ניסו להקים הנהלה זמנית, אולם לא היו להם הכישורים להנהיג את היישוב, והם גם לא התיימרו לכך. גולדה נקראה למלא את החלל שנוצר, אף שלא היתה עדיין חברת ההנהלה הציונית.¹¹⁶ בחלק אחר בספר זה מתוארת ההתפתחות שהובילה למינויה החדש.

לפי אופיה, וגם לפי השקפתה המדינית היא היתה תלמידה של בן-גוריון, אף כי בדרך כלל היתה גישתה פשטנית יותר ויחסה לעולם הלא-יהודי אנטגוניסטי יותר משלו. אותם הבדלים לא באו עדיין לידי ביטוי. מטבע הדברים האנטגוניזם אשר שרר בתודעה היהודית כלפי העולם הגויי היה הריף מאוד אחרי השואה, והתכחשות ממשלת הלייבור למחויבותה לפני עלייתה לשלטון, שתתמוך בתביעות הציוניות אך חיזקה רכיב זה בתודעה של בני היישוב. גולדה נתנה לכך ביטוי מובהק: "יש דברים נצחיים וזו שנאת ישראל ובדידותו של עם ישראל",¹¹⁷ אמרה בפתח נאומה במועצת מפא"י, שבו הביעה את עומק אכזבתה ממפלגת הלייבור, וקראה לניהול המאבק נגד המדיניות הבריטית האנטי-ציונית.

נצחון מפלגת הלייבור בבחירות הכלליות בבריטניה ביולי 1945 נתפש על-ידי מפלגות הפועלים בארץ כנצחון סוציאליסטי ונצחון ציוני כאחד

וגרם להתפרצות של שמחה שהקיפה המוני הברית. גולדה זכרה היטב את "הכרונותיהם מרעישות הלב" של מנהיגי מפלגת העבודה הבריטית בזכות הציונות. היא סיפרה בזכרונותיה, כי קיוותה שמפלגה זו, "תעזור לנו להניח את היסודות לעצמאות יהודית בארץ ישראל": והנה – תחת העורה באה מדיניות אנטי-ציונית. "לא יכולתי למצוא הסבר אז, ואפילו כיום אינני יכולה למצוא הסבר", כתבה גולדה שלושים שנה אחרי כן, "ללחימה העיוורת שבה רדפה ממשלת בריטניה את היהודים הללו [המעפילים] ואותנו."¹¹⁸

תגובתה על התכחשותם של מנהיגי הפועלים הבריטים להתחייבותם הניעה את גולדה לתמוך בקו המרי. מועצת מפא"י התכנסה בחיפה בראשית דצמבר 1945 כדי לדון בקו המאבק נגד המשך מדיניות "הספר הלבן". נאומה של גולדה היה חדור בהכרה בצדקת עמדתה. באותו נאום היא חזרה על אמונתה "בטהרת דרכנו", ובכך "שלא רק החזון הוא צודק וטהור. גם שמרנו מאוד על כל צעד ושעל שהדרך אל החזון ואל המטרה תהיה טהורה וצודקת." על יסוד תחושה סובייקטיבית זו הזהירה גולדה, כי קיימת סכנה, שבתנועת העבודה הציונית יטעו להשוב, כי "לא ייתכן כלל שהעולם הטוב, הנאור, הצודק, שמצפון העולם, לא יתפוס את זה [החיוב שבמפעל הציוני]." ¹¹⁹ היא שללה גם את ההערכה, כי השיבוש בהבנתן של ממשלות את העמדה היהודית נובע ממחדלי ההסברה הציונית. התפעלותם של ראשי הלייבור בביקוריהם בארץ, מהישגי ההסתדרות וההתיישבות העובדת, העידה לכאורה על הצלחת הפעילות ההסברתית שנעשתה במפלגה זו, אך משעלו לשלטון שינו את עמדתם. בהזדמנות אחרת באותה תקופה אמרה: "אני חושבת שעוד לא היו לשום עם בעולם עושים כל כך יפים ומסבירים כל כך טובים, אבל לא היה עם שהיה כל כך אומלל, שלמרות מעשים טובים ולמרות הסברה טובה, הוכה כמו שהוכינו אנו."¹²⁰

בנאום שבו נימקה את תמיכתה בקו המאבק הטיחה כלפי אומות העולם, כי לאחר השואה אבדה לה האמונה כי "רחמים ישנם בעולם." היא הזכירה את מחדלי ההצלה, ואמרה כי אפילו התכנית להצלת ילדים לא התממשה. "הגעתי לידי מסקנה – רחמים לא היו! לא ניצל יהודי אחד, אף ילד ... אף תינוק אחד לא ניצל תוך רחמים של הגויים, של הגויים הטובים." היא ציינה אמנם, שהיו אנשים פרטיים בהולנד ובפולין שהסתירו ילדים, אבל "הגויים שהיו צריכים לעשות מאמץ מאורגן, קולקטיבי להציל – לא הצילו. לא אנגליה, לא אמריקה."¹²¹

איש מראשי המפלגה לא יכול היה להתחרות עם גולדה בפנייה כזו אל הרגש, אל התחושות המקוממות. אולם ספק אם בסערת הרגשות של הימים

ההם, עמדו שימעה על הסתירה הפנימית שבין דברים כאלה, לבין הטיעון שהביאה באותו נאום בזכות קו המאבק. שכן, בחשבון אחרון המאבק נועד להיות חלק מהדיאלוג עם דעת הקהל בבריטניה ובארצות-הברית. היא הסבירה, כי המאבק נועד לזעזע דעת קהל זו. באותו הקשר היא דיברה על ממשלות בריטניה וארצות-הברית, על "הג'נטלמנים החשובים", ואמרה: "לא נחכה עד שהם יוציאו עלינו את גזר הדין האחרון," ובו בזמן הכריזה: "נגיד להם: לנו אין 90 מיליון מוסלמים בהודו העומדים מאחרינו, לנו 6 מיליון קברים באירופה." ברור היה לחלוטין כי היא פונה לדעת הקהל בעולם החופשי, ומחפשת דרך לא קונבנציונלית להעמיד את הנהגתו על חומרת הבעיה היהודית ועל צדקת הפתרון הציוני.¹²²

הדברים נאמרו בתגובה על נאומו של שר-החוץ הבריטי, ארנסט בוויין, אשר שלל את הקשר בין פתרון בעיית מצוקתם של היהודים "העקורים", שהיו מרוכזים במחנות בגרמניה, לבין יישוב בעיית ארץ ישראל.¹²³ אותו נאום של בוויין גרם, בלי שהתכוון לכך, לביסוס קו המאבק במרכז מפא"י. במרכז שהתכנס למחרת הדברים ההם של בוויין, הכריזה גולדה: "לא יהיה שקט! [ההדגשה בסטנוגרמה. מ"א]. לא נעזור על-ידי שמירת השקט לקיים גזר דין זה של מוות למעט היהודים ששרדו. לא נעזור על ידי שקט, לקבוע עכשיו ... תורה חדשה של ציונות לחוד ויהדות לחוד."¹²⁴

בדרך אופיינית להלוך רוחה אז, ואפשר להוסיף גם לאי בקיאותה עדיין בתמונה המדינית בשלמותה, תקפה גם את טרומן, ושגתה בהכללה: סבורה היתה, כי בוויין מבטא את עמדת שתי המעצמות האנגלו-סקסיות, וכי הממשל האמריקני שותף להפרדה בין מצוקת שארית הפליטה לבין הנושא הארץ-ישראלי. כך פורש החלק האופרטיבי של נאום בוויין, שדן בשיתוף הפעולה שהוסכם עליו עם נשיא ארצות-הברית למיגווי ועדת חקירה אנג' לית-אמריקנית, שתבחן את זאלת ארץ ישראל.¹²⁵ אולם, כפי שהתברר אחר-כך, אותו שיתוף פעולה התקיים כל עוד לא הובררה עוצמת ההתנגדות היהודית לדרכו של בוויין. משנתבררה משך הנשיא טרומן את ידו מהעניין. הוא עשה זאת כאשר התברר לו כמה פגעה עמדת בוויין בעניין היהודי ואיזה רושם שלילי עשתה על דעת הקהל בארצות-הברית.¹²⁶ כתוצאה מגורמים אלה התמיד הנשיא האמריקני בתביעתו, לאפשר עלייה ניכרת ממחנות העקורים לארץ.

כחמישה חודשים אחרי כן, כאשר התברר, כי ועדת החקירה האנגלו-אמריקנית לא אימצה את מדיניותו של בוויין, ושנשיא ארצות-הברית תבע חזר ותבע לאפשר עלייה מיידית לארץ ישראל של 100 אלף יהודים, היתה זו גולדה שנופה באלה מחבריה שכרכו את ממשלות בריטניה וארצות-

הברית זו בזו: "פה יושבים סופרים ונואמים, ואני רוצה להזהיר אותם, לא ... [לקחת] עכשיו את אנגליה ואמריקה ולשים אותם לשק אחד ולזרוק אותם לים. מי יישאר לנו - סטאלין? עובדה היא שהאמריקנים עושים את הכל כדי להבליט שדעתם שונה היא מדעת האנגלים."¹²⁷

גולדה התנגדה לאלה שהציעו להחרים את ועדת החקירה האנגלו-אמריקנית, במיוחד משום שהעריכה כי התרמה תגרום נזק בדעת הקהל האמריקנית. ב־25 במרס 1946 הופיעה גולדה בפני הוועדה כדוברת של כ־160,000 חברי ההסתדרות. היא הכריזה, כי "הפועלים היהודים בארץ הזאת החליטו לשים קץ עוד בדורנו או לחוסר הישע [שבא לביטוי באסון יהדות אירופה] ולתלות הזו [על היהודים] ב[עמים] אחרים." דבריד לוו ברמזים אקטיוויסטיים מודגשים: "אין שום דבר שהפועלים היהודים אינם מוכנים לעשות בארץ הזאת כדי לקלוט המונים גדולים של עולים יהודים, בלי סייגים ובלי תנאים כלשהם."¹²⁸ מתוכן עדותה בפני הוועדה עולה, כי היא לא ראתה עצמה נציגת ההסתדרות דווקא, וכי לא ענייני ציבור הפועלים הם שהעסיקו אותה, אלא העם היהודי אחרי השואה ושאיפת היישוב לעצמאות.

בהופעותיה הייצוגיות כלפי העולם "הגויני" יש לבחון לא רק מה שרצתה לומר, אלא גם איך אמרה זאת. יעיד משפט מפורסם אחד, שבו סיכמה אחרי יותר מעשרים וחמש שנים, בהיותה בשיא מעמדה, את פגישתה עם האפיפיור יוחנן פאולוס: "הבטתי לו ישר בעיניי." אותה אמירה מבטאת יותר מכל את תפיסת התפקיד שלה, כשייצגה את העם היהודי כלפי חוץ: חשבון דורות, עימות של עולמות שונים, והפגנת כבוד עצמי של נציגת עם מושפל. את הכבוד העצמי של נציגה יהודית מארץ ישראל הפגינה במיוחד בתגובה לגילויים אנטישמיים.

יחד עם זאת, במגעיה עם גורמים בינלאומיים לא נהגה כמו אדם שגאוותו הקשיחה והקצינה את תגובותיו. היא ידעה לשקול היטב את התועלת וההפסד של הפגנות "ברוגז". כך, למשל, היא התנגדה להצעה שיוחזרו לממשלת המנדט הרשיונות שהוצעו לעלייה, משום שהם ניתנו במכסה מצומצמת מאוד בהתאם למדיניות "הספר הלבן". היא הסבירה אז, כי יש יהודים שמחמת גילם ובריאותם לא יוכלו להגיע ארצה כמעפילים ואמרה בדרך ההמחשה הפשוטה שלה: "לו היתה לי אם באירופה, אשר ניצלה אחרי האסון הגדול, ולו ידעת, כמו שכל אחד יודע, שאשה זקנה אינה יכולה לעלות בעלייה החופשית שלנו [ההעפלה], אני לא הייתי יכולה להגיד לה: הישארי שם. אינני גיבורה כזו." והיא קבעה באורח פרגמטי שאין סתירה בין קבלת הסרטיפיקטים לבין ארגון ההעפלה.¹²⁹

למרות הדימוי שנוצר לפעמים, גולדה לא היתה אדם קיצוני, אשר נקלע בטעות למחנה של פרגמטיסטים. יחד עם זאת, היא גם לא השתייכה לזרם המתון במפא"י. היא לא קיבלה את עמדתם של אלה שביקשו להגביל את המאבק וביקשו לצמצם את ההתנגדות המזוינת לבריטים, ולעשותו צמוד לשלישה עניינים: להגנה על התעפלה, לאבטחת התיישבות חדשה אם יתכנלו לה, ולהתנגדות בכוח לחיפושי נשק. היא הסכימה עם עמדות בן-גוריון וסנה שיש לבצע גם פעולות חבלה שנועדו להטריד את הבריטים, ולהפגין כי היישוב היהודי מסוגל לשתק את חיי הארץ.¹³⁰ ומאידך גיסא, היא תמכה בהחלטות לערוך מדי פעם הפוגות במאבק. בראשית 1946 הוכרזה הפוגה במאבק, כמחווה לקראת בואה של הוועדה האנגלו-אמריקנית, אולם אחרי שסיימה הוועדה את עבודתה, ומשהתברר כי הממשלה הבריטית מתחמקת מקבלת מסקנותיה, התחדש המאבק.

באביב של השנה ההיא, פוצצו חוליות חבלנים של ה"הגנה" את גשרי התחבורה המקשרים את ארץ ישראל עם עורקי התחבורה הראשיים במזרח התיכון. התגובה הבריטית על חידוש המרי היתה ב"שבת השחורה", ה-29 ביוני 1946, כאשר 17,000 חיילים בריטים תפסו את משרדי הסוכנות, עצרו את ראשי המוסדות הלאומיים ועוד כ-3000 אנשים, בעיקר מן ההתיישבות העובדת. כוונת ראשי הצבא היתה אז לכלוא את כל חברי הפלמ"ח, אולם בעקבות דליפת המידע על המבצע הצליחו רוב אנשי הפלמ"ח להתחמק מבסיסהם, וכך גם מפקדי ה"הגנה" הבכירים, שהיו ברשימת המבוקשים. במהלך המבצע נערכו גם חיפושי נשק, שבאחד מהם, במשק יגור, נתגלו והוחרמו כמויות גדולות יחסית של נשק ותחמושת. למרות הצלחתו המוגבלת מאוד של המבצע, שאמור היה לפגוע בכוחו של היישוב לנהל מלחמת גרילה, הוא היכה בתדהמה את היישוב וחלק מהנהגתו. המגמה המדינית של השלטון הבריטי היתה לצנן את רוח הקרב של היהודים, לחזק את מתוניהם שבתוכם ואף להביא לשינוי בהנהגת היישוב והציונות. מגמה זו זכתה להצלחה מסוימת, אם כי לתקופה מוגבלת מאוד. במקום אחר דן ספר זה בפרשה ההיא. כאן נעסוק בהשלכות של "השבת השחורה" על המנהיגות הציונית.

הבריטים רצו בחיזוק השפעתו של נשיא ההסתדרות הציונית ד"ר וייצמן ואף הציעו לו להרכיב הנהגה יהודית חדשה שחבריה יהיו אישים המוכרים כמתונים. וייצמן, ששהה אז בארץ, דחה את ההצעה, שממילא לא היתה מתקבלת, אולם באותו זמן הוא חייב את ה"הגנה" לערוך הפוגה חדשה בפעולות המרי.¹³¹

שבוע לאחר הפעולה הבריטית, גולדה הגיעה למשרדי הסוכנות כשבידה

מינוי למלא את מקומו של משה שרתוק (שרת) בראש המחלקה המדינית של התנועה הציונית. לא נשאר בידינו תיעוד המפרט היכן וכיצד אושר המינוי. התיעוד על קבלת ההחלטות אחרי "השבת השחורה" הוא דל ביותר. גם ביומנו של בן-גוריון אין כמעט רישומים מהימים ההם. אבל אין ספק שהתקיים קשר חשאי עם המנהיגים העצורים בלטרון ועם בן-גוריון בפריס. מעידים על כך זאב שרף, אהוד אבריאל ואחרים.¹⁸² ברור, כי הקשר האל-חוקי החשאי של "ההגנה" והמוסד לעלייה בין פריס לתל אביב פעל, ואפשר לקבוע בוודאות כי מינויה של גולדה, שהיתה אז חברת הנהלת הוועד הלאומי, אך לא היתה חברה בהנהלת הסוכנות – נעשה על דעתם של בן-גוריון ו"ר ההנהלה הציונית, ושל דוד רמז, יו"ר הוועד הלאומי. אין ספק, כי גם משה שרתוק, ראש המחלקה המדינית, וברנרד ג'וזף – חברי המחלקה התיאוריים שותפים להתייעצויות שקדמו למינויה. מהתיעוד שבידינו עולה בעליל, כי אחרי המינוי ניהלה גולדה את המחלקה המדינית כמחזיקה בפיקדון מטעם בן-גוריון ושרתוק, ונועצה בהם בתקשורת חשאית, כשהיא מגלה את אותה לויאליות, שביצרה את מעמדה בהנהגת מפא"י.¹⁸³

גולדה תמכה אז בניתוק הקשרים עם שלטונות המנדט, ובהכרזת מרי אזרחי כללי. תחילה הסתמן רוב ברור התומך במדיניות זו, אולם, אישים מרכזיים ביישוב התנגדו לאותה מדיניות, ועיכבו את אי-ביצועה. גולדה דיווחה על כך להנהלת הסוכנות, שהתכנסה בפריס בראשותו של בן-גוריון: "החלטנו להמתין, משום שרצינו החלטה פה אחד."¹⁸⁴ התוצאה היתה לדבריה שאישים שלא ייצגו שום מפלגה, דוגמת ראש עיריית תל אביב י' רוקח, נציג התאחדות האיכרים אריאב, נציג "הלא-ציונים" בהנהלת הסוכנות ד"ר סנטור – עיכבו את ביצוע אי-השיתוף. מתנגדים אלה חששו מהנזק הכלכלי שייגרם לישוב על-ידי אי-שיתוף הפעולה עם ממשלת המנדט. המונח "מרי" נתפס על-ידי גולדה לא רק כאי-שיתוף עם השלטונות, אלא גם כתגובה מזוינת על ההתקפה הבריטית שנערכה ב"שבת השחורה" על היישוב. אישית היא היתה מזועזעת מהתנהגותם העוינת של הכוחות הבריטיים שערכו חיפושים במשקים. מיד לאחר שעזבו החיילים את קיבוץ יגור, היא נסעה ליטם לראות את הנזק, ובזכרונותיה כתבה: "לעולם לא אשכח איך הרמתי תצלומים של ילדי קיבוץ שהעיניים נוקרו מתוכם."¹⁸⁵

"האקטיוויסטים" שתמכו במאבק המזוין, שללו את שתי הדרכים האחרות: (א) את דרך ההשלמה-תוך-מחאה עם המדיניות הבריטית, כי לא האמינו כי אכן יש סיכוי להגיע להבנה עם הבריטים, וכי יש לנהוג בסובלנות עד "יעבור זעם"; (ב) את הדרך האקטיוויסטית הקיצונית של התנגשות חזיתית עם הבריטים, ללא הפוגה וללא מעצורים.

בן-גוריון השווה את הדרך הראשונה לכניעת צרפת לגרמניה וכינה אותה "וישי", ואת השנייה – "מצדה". בהתנגדותו ל"מצדה", ביטא התנגדות לפעולות התאבדות, ובשילת "וישי", קרא לאי-כניעה. היתה זו גם סיסמת האגרת ששיגר לוועידת מפא"י שהתכנסה ב-5 וב-6 בספטמבר 1946 בתל-אביב. גולדה עמדה בוועידה והיא בראש המחנה של תומכי הקו שהתווה בן-גוריון. בהיותה ממלאת תפקידו של שרתוק ומבטאת דרכו ה"אקטיביסטית" של בן-גוריון, היא ייצגה בוועידת המפלגה את ההנהגה הלאומית. צירי הוועידה נתלקו בין מצדדי הקו "האקטיביסטי" שגולדה עמדה בראשם, לבין מצדדי מדיניותו של וייצמן, שהיו לו תומכים בצמרת מפא"י. עם אלה נמנו אישים כאליעזר קפלן, יוסף שפרינצק ופנחס לוביאניקר (לבון). האחרון, צעיר יחסית וחרוף ביטוי, הנהיג את המתונים, האנטי-אקטיביסטים.¹³⁶

מחנה גולדה ניצח נצחון מכריע. יותר מ-75% מהצירים הצביעו עמה. "ההחלטות לפי רוחך", הבריקה גולדה לבן-גוריון בתום הוועידה.¹³⁷ דבריה בוועידה עמדו בצל מכתבו עשיר הביטוי של בן-גוריון מפרס, אשר הוקרא בראשית הוועידה, ושל נאום המבריק של אליעזר ליבנשטיין (לבנה). הרצאת הפתיחה של גולדה לא היתה מרשימה. ערכה היה דווקא בדברים המתונים יחסית שהשמיעה. היא אמרה כי העלייה על דרך המלחמה האקטיבית לאחר הליכה של שנים בדרך הקונסטרוקטיביות והסבלנית, היתה "קשה כקריעת ים סוף בשביל תנועתנו". היא הצהירה על עצמה, כי לא התחנכה על פעולות מרי. "סידור הפגנה בימי פרסום חוק הקרקעות היה בשבילי דבר קשה ואיום, וכאשר ראיתי את הנוער שלנו הולך מול צבא, מול שוטרים, היה זה בשבילי דבר קשה ונורא. לא האמנתי שאתרגל לדברים הרבה יותר קשים, שיבוא רגע ואצטרך לדרוש מחברי לעלות על דרך הרבה יותר קשה והרבה יותר מסוכנת."¹³⁸

הרציונל של הקו האקטיבי, כפי שנומק על-ידי גולדה, היה זהה לטיעון שהשמיע בן-גוריון באביב 1939 בימי פרסום "הספר הלבן": בריטניה הייתה את מדיניותה לטובת הצד הערבי, לא מתוך עמדה אנטי יהודית, אלא בגלל החשש מאי-שקט מהצד הערבי, ואם שיקול זה הכריע את הכף לצד אחד, יש להעמיד את בריטניה על כך, שגם הצד היהודי יכול לגרום לאי-שקט, ואף לאי-שקט חמור יותר.

מן המסמכים הבריטיים מאותה תקופה מתברר שראשי הצבא הבריטי נטלו על עצמם סיכון מחושב; הם היו מוכנים לעמוד נוכח מרי יהודי. בעיניהם ובעיני יועציו של בוין במשרד החוץ הידידות הערבית היתה חשובה מבהינה צבאית-מבצעית ומדינית במידה כזו, שהיו מוכנים לשלם

תמורתה בפעולות דיכוי נגד הישוב.¹³⁹ ערכו של הקו האקטיוויסטי לא היה בגורם ההטרדה כשלעצמו, אלא בהיותו חלק ממכלול גורמים, שהחשוב שבהם היה כוחה הפוליטי של יהדות ארצות-הברית. אין ספק שהמאבק סייע להפעלתו של גורם זה. מבחינה זו עדיף היה מאבק ממושך, המתנהל לסירוגין, עם הפוגות ארוכות, על פני מאבק דמים והסלמה, שהיו מגרים לתגובת דיכוי חריפה. ערכו ההסברתי של מאבק חריף היה קטן, ואולי אף שלילי, משום שהיה מקל על הבריטים לתרץ את פעולות הדיכוי. מסתבר שהבריטים הביאו בחשבון את הצורך להתמודד עם הנוק שייגרם להם בארצות-הברית.

מבחינה זו עדיף היה בעיניהם קושי חולף, על פני מטרד מתמיד.¹⁴⁰ גולדה כמו בן-גוריון התכוונה למאבק מבוקר וממושך ולא להסלמה בוועידה היא אמרה: "אני מתארת לעצמי בנקל מכות [יוזמות על-ידי הישוב], הפסקה, או תיכון [תכנון] מחדש של תכניות מחודשות, או סידור אחר של כוחותינו, ואם נחוץ לזה זמן - יינתן הזמן." עמדתה היתה שהבריטים לא יקבעו את קצב המאבק, לא את מקומו, לא את שיטתו. "את זאת נעשה אנחנו." ועוד אמירה של גולדה שתאמה את עמדתו של בן-גוריון, ששלל מאבק נוסח מצדה: "איננו מבקשים מות גיבורים ... [אלא מאבק מתוך] שיקול, וסבלנות ואורך רוח."¹⁴¹

בוועידה ההיא בספטמבר 1946 הופיעה גולדה כמנהיגה מדינית. כאשר שוחררו המנהיגים העצורים בנובמבר אותה שנה, היא לא חזרה לפעילותה בהסתדרות. שרתוק יצא לארצות-הברית והיא המשיכה לפעול בזירה המדינית הארץ ישראלית עד להכרות העצמאות בתפקידה כמנהלת המחלקה המדינית בירושלים. אחרי הקונגרס שהתקיים בבול בסוף אותה שנה, היא נבחרה כחברה בהנהלת הסוכנות.¹⁴²

בשאלת היחסים עם הפורשים נקטה גולדה עמדה חד-משמעית. בשלב מוקדם למדי, אחרי הכרות "המרד" על-ידי בגין, בתחילת 1944, כאשר המלחמה נגד גרמניה התנהלה עדיין באירופה, היא תבעה להפעיל כוח נגד האצ"ל והלח"י. בישיבת הוועדה הפוליטית של מפא"י שנערכה באפריל 1944, היא תבעה "לחפש דרך לעשות זאת." בן-גוריון התערב ותבע ממנה לפרש את דבריה: האם "לעשות", פירושו "לחסל". גולדה השיבה בחיוב. בן-גוריון לא הרפה ורצה לדעת אם כוונתה עד תום: "האם לחסל זאת ואמרת להשמיד אנשים?" גולדה: "טוב, גם להשמיד אנשים." היא המשיכה ואמרה: "בן-גוריון לא צריך לשאול איך לחסל", והסבירה כי אם רוצים למנוע את פעולות הטרור של האצ"ל והלח"י, יש לפעול נגדם ולא להירתע אפילו מ"חיסול כמה בחורים." בן-גוריון התערב שוב: "והם ישתקו?",¹⁴³ גולדה, שהכריזה במהלך הדיונים ההם, כי אין לה מעצורים מוסריים כשהמ-

דובר בפעולה נגד הפורשים, הזכירה, כי בזמן המאורעות, כאשר אנשי אצ"ל זרקו פצצה בשוק בחיפה, והרגו אזרחים ערבים, וסוכם לפעול נגד האצ"ל, היא לא ביקשה שיפרטו מה מתכוונים לעשות, "איך לחסל שהרוויזיוניסטים לא יזרקו פצצות גם בנו... אני חושבת שזה רע, שהם מביאים אסון עלינו, לא רק על קצינים בריטים, ולכן מותר לעשות להם הכל." היא המשיכה ואמרה, כי אם אליהו גולומב וחבריו בפיקוד ה"הגנה" סבורים, כי יש חוגים בצבא הבריטי שיש לשתף אתם פעולה נגד הארגונים הפורשים, יש לקבל את דעתם, והסבירה: "איני כל כך חסרת רגישות [מכדי להבין] מה זאת אומרת למסור לשלטונות, לעבוד עם אנשי צבא זרים בעניין זה. אך היות ואני חושבת שהדבר העומד ממול הוא כל כך רע וכל כך קשה לנו, אני אומרת שאנחנו צריכים לעשות זאת..." בן-גוריון התערב שוב ופסק: "לדבר אחד – לא! שלא ישחטו יהודים אחד את השני בארץ ישראל. דבר זה עוד חסר לנו." גולדה: "הם כבר שחטו יהודים... אני יודעת שרע מאוד לירות במישהו מאצ"ל או אנשי שטרן, אבל אם הם יביאו לכך..." היא אמרה, כי אינה להוטה לשפיכות דמים, ואם יראו לה דרך לפעול נגד הטרור היהודי בלי לשפוך דם – תלך בדרך כזו. כן טענה, כי על התופעה של הפרישה אין להגיב בהסברה בלבד, וכנגד סחיטת כספים באיומים, יש לפעול על-ידי מתן הגנה למסרבים להיכנע לסחיטה.¹⁴⁴

מסתבר, אפוא, שלא בכדי שימשה גולדה מטרה להתקפות קשות של ארגוני הפורשים, שהפעילו כלפיה מנה הגונה של אלימות מילולית. עיתון הלח"י השווה אותה ליהודים ששיתפו פעולה עם הנאצים בתקופת השואה, ותאר אותה כמי שהולכת כל שני וחמישי אל השליטים הבריטים, ו"מתווכת בין השלטון המרצח ובין היישוב." היא הואשמה ב"מכירת" אחיה, ובאחד הכרזות זים נאמר עליה: "אשה צבועה זו, בעלת אמביציה אישית זו, היא המפקדת על מלחמת האחים."¹⁴⁵

בנובמבר 1944, בעקבות רצח הלורד מוין וההערכה המחמירה על הנזק שהמעשה גרם לעניין הציוני, אימצו המוסדות הלאומיים והישוב המאורגן את עמדותיה כאשר החליטו על "הסוון". היה זה אחרי שאצ"ל דחה תביעה אולטימטיבית לחדול מפעולות עצמאיות. ארבעה חודשים ויותר ה"הגנה" שיתפה פעולה עם הבריטים. מתנדבי ה"הגנה", שאיתרו אנשי אצ"ל, מסרו מאות מהם לידי הצבא. האצ"ל הבלגי, אז, נמנע מתגובה נגד ה"הגנה", וירד למחצרת עמוקה יותר.¹⁴⁶

אולם, משגברה האכזבה של המנהיגות הציונית מאי-ביטול מדיניות ה"ספר הלבן", חלה התקרבות בין עמדת ה"הגנה" ומפקדי הארגונים הפורשים, ובסוף אוקטובר הוסכם על שיתוף פעולה.

ההסכם על הקמת "תנועת מרי" – זכה לאישור מוסדות הישוב והתנועה הציונית. המסגרת המשותפת של ה"הגנה" והארגונים הפורשים התפרקה אחרי "השבת השחורה" משהתקבלה הוראת וייצמן – להפסיק את המאבק המזוין.¹⁴⁷

סופה של "תנועת המרי" לא היה סוף "המרד". האצ"ל והלח"י לא רק המשיכו, אלא אף הסלימו את פעולות החבלה. כשלושה שבועות אחרי "השבת השחורה" בא הפיצוץ של משרדי הממשלה והמפקדה הבריטית, ששכנו באגף של מלון "המלך דוד". נהרגו תשעים בני-אדם, אנגלים, ערבים ויהודים, פקידים ואזרחים שנוקפו למשרדי הממשלה לענייני היוס-יום שלהם. הנהלת התנועה ציונית וה"ישוב המאורגן" הגיבו בנינוי מילולי חריף. בשורות ה"הגנה" שררה מבוכה.¹⁴⁸ האפשרות של שיתוף פעולה מחודש עם הבריטים נגד האצ"ל לא באה בחשבון: שלא כמו ב-1944, כאשר הצבא הבריטי היה בבחינת בעל-בית, הרי בקיץ 1946 הוא נחשב שלטון זר ומדכא.

כאשר התחדשו המגעים בקשר להזמנה הבריטית לוועידת לונדון, הבהירו אנשי הנהלת הסוכנות והוועד הלאומי לבריטים, כי טוב לא בא בחשבון שיתוף פעולה של מוסדות הישוב עם השלטונות נגד הארגונים הפורשים. גולדה יצאה שוב חוצץ נגד הפרישה, וחזרה ותמכה במניעה בכוח של "התרמות" למען האצ"ל והלח"י בנושאים כאלה לא גרסה גולדה הליכה נפתלת, וחזרה ותבעה הכרעה חד-בן-גוריון ביטא עמדה אחרת. החל באביב 1947 היה נתון ראשו ורובו בחיזוק ארגון ה"הגנה" והתאמתו להתמודדות צפויה עם הצבאות הערביים הסדירים. היה עליו לפלס דרך בסבך של שיקולים סותרים: במהלך 1947 הוא תמך בהפוגה במאבק, משום שראה את מרכז הכובד בהכנות לפלישת הצבאות הערביים. הוא ביקש גם להימנע מלספק לבריטים עילה לחיפושים אינטנסיביים במרכזי הישוב, משום שחיי פוישים אלה עלולים היו לשבש כליל את פיתוח התעשייה הצבאית, שעליו שקד מאז קיץ 1945.

הערה לסיכום: אופי מנהיגותה

בפעולתה המפלגתית התגלתה גולדה כמי שדרכה ברורה ואינה מוותרת על עקרונות, וכמי שאינה מהססת לנקוט בצעדים לא מקובלים. נוכח היסוסים של חבריה במפלגה, אלו שהיו קרובים להשקפותיה, ומתנגדים כאחד, בלטו התכונות האלה, ואלה שבחרו בה לתפקידים בכירים היו

מודעים להן. יכול אדם לטעון, כי כוחה היה קשור גם בהיותה אשה. המשייכים תכונות מסוימים לנשים, עשויים למצוא, כי היא נזקקה לטיעונים רגשיים, אולי יותר משעשו זאת המנהיגים הגברים. על דרך זו אפשר היה לייחס לה נטייה להעדיף את היחסים האישיים, על אלה המוסדיים. מאידך גיסא, אפשר היה לטעון כי גולדה הצטיינה בתכונות המיוחסות בדרך כלל דווקא לגברים. כך או כך, בהיותה אשה אחת בין גברים רבים, והיותה אשה חזקה יותר מהרבה גברים – הבליטו אותה במיוחד.

שתי תכונות בלטו במנהיגותה: אומץ לב ונחרצות. אומץ לקחת סיכון, נחרצות בהגנה על עמדותיה ועל החלטותיה בוויכוחים, בעמדה מול ביקורת והתנגדות.

היא ידעה לבנו לפחדנות וללגלג בסרקזם על התחמקות. לא נעים היה "לעלות על הכוונת" שלה, לשמש מטרה לרחמים מתוך זלזול, שגילתה כלפי אלה שלא היו מוכנים להתמודד עם קשיים. לתכונות כשלה היתה חשיבות מיוחדת במפא"י, אשר מטבע מקומה המרכזי במפה הפוליטית נטתה לפשרנות. ייתכן מאוד, שבהיותם מודעים לאופי המתפשר של מפלגתם, חשו עסקני מפא"י צורך במנהיגים כבן-גוריון וגולדה, שידעו לקבוע מהו גבול הפשרה, ואשר הבטיחו, כי גמישות לא תתגלגל ותיחפך לרכרוכיות.

בתוקף הפנימי ובעמידה גאה כלפי חוץ, כשהם לעצמם, אין כדי להסביר את עלייתה לצמרת. לא פחות מתכונות אופי אלה, תרמו לחיזוק מעמדה הציבורי הלוואליות שלה כלפי חבריה והתביעה הנמרצת והמתמדת שלה מהם לגילוי לוואליות כלפי אלה שהמפלגה בחרה כדי ליצגה בזירה הלאומית.

מערכת היחסים שלה עם הבכירים ממנה, היתה מורכבת. לוואלית לא נתפשה עליידיה כציינות. היא תמכה בקו של בן-גוריון, והסתייגה מדב-קותו של וייצמן באוריינטציה הציונית הבריטית. עם זאת, היא סרבה ללכת בעקבות בן-גוריון כאשר תבע הכרעה חדה נגד יריבו הגדול.

בשלב האחרון של הדיאלוג היהודי-בריטי על עתידה המדיני של ארץ ישראל היא הזדהתה עם עמדותיו של בן-גוריון, וכמוהו התנגדה להעברת המשא ומתן עם בריטניה לניהולו של וייצמן. אולם היא היתה ערה לעובדידה, כי חברים רבים בצמרת מפא"י תמכו בווייצמן, וכי עימות חריף בתוך המפלגה בשאלת היחס למנהיגותו ודרכו של גשיא ההסדרות הציונית, יגרום למפא"י נזק לא רק בזירה המדינית החיצונית, אלא גם בציבור היהודי.

כאשר במוכירות מפא"י הועלה הצעה להסתייג בפומבי מדברים שאמרו

וייצמן וחבריו לשרים הבריטים, הגיבה גולדה בנוסח, שאפיין את סגנונה ואת עמדותיה: "אם המפלגה מחפשת דרך לאיבוד לדעת - זו הדרך הטובה ביותר, כי זו הכרזה בפומבי שהמפלגה מבולבלת, ומדוכדכת. ... אני לא הייתי בוחרת במפלגה כזו."

גולדה רצתה בהופעה חד-משמעית כלפי חוץ בזירה הפנימית והחיצונית. אולם לא בזכות המסרים החד-משמעיים שלה, היא הגיעה למקומה במפלגה המובילה בישוב ובציונות, אלא בשל הערכתם של חבריה. יותר מאשר בזכות הערצתם של המונים. מעמדה נבנה במטבח יותר מאשר בטרקלין, וליד שולחן הדיונים יותר מאשר מעל דוכן הנואמים.